

Проблеми на регионите

ГРУЗИНСКАТА ЦИВИЛИЗАЦИЯ И СВЕТОВНИТЕ ГЛОБАЛНИ ПРОЦЕСИ

Проф. Тамаз Путкарадзе

С геополитическото си разположение, с историческото си минало и с богатото си културно наследство Грузия винаги е заслужавала особено внимание. Тя от древни времена е била свързващо звено между Запада и Изтока, между Севера и Юга, както и между многоетническите региони на самия Кавказ. Грузия има голямо значение от гледна точка на диалога между културите, както и за сближението и сътрудничеството на кавказките народи. В тази част на света са концентрирани древните компоненти на бита на населението на Европа и Азия. Много от тези компоненти са съдържат в грузинската традиционна и съвременна култура. Затова в някои съвременни геополитически концепции Грузия и целият Кавказ се разглеждат като място на съприкосновение и противопоставяне на християнско-православната и ислямската цивилизации¹.

Грузия се отличава с многонационалност и многоконфесионалност на населението, с древността на културата си, с устойчивост на националните традиции. Пъстротата на религиозния състав на населението се обяснява както с историческите процеси, така и с голямото разнообразие на природните условия. Разнообразието, богатството на минералния, растителния и животинския свят на страната е стимулирало развитието на цивилизацията тук. Грузия е влизала в зоната на антропогенезата и в много форми на световната култура. В епохата на неолита Грузия е била една от зоните на възникване на земеделието и скотовъдството в Евразия, след откриването на металургията на медта и желязото има основания да се смята, че тя е била част от историческата област, където е положено началото на обработването на желязото.

Тъй като в грузинската култура (както и в която и да е национална култура) присъстват елементи на принос към световната цивилизация или към културата на съседите, този принос би трябвало да стане достояние на масовото съзнание. По критерия за създаването на оригинална култура,

¹ Гаджиев, К. С., Геополитика, М., 2001, с. 221-223.

имала голям принос в световната и кавказката цивилизация, грузинците и позицията им сред етносите по света могат да бъдат оценени много високо и в това се състои един от важните аспекти на етнокултурния феномен на региона, призван да бъде мост между Европа и Азия. В тази контактна зона най-отчетливо се проявяват тези форми на грузинската култура, чието значение излиза извън рамките на самата нея, напр. постиженията на грузинците в областта на стопанството. Агрокултурата на грузинците е възникнала на базата на развитието на земеделието в целия Кавказки регион. Грузия е била сред тези райони със световно значение, където са били въведени някои видове културни растения, на първо място пшеница, ечемик, грозде. Особено значение се придавало на отглеждането на зърнени култури. Грузия е била огнището на преобразуване на диворастящите култури, предшественици на пшеницата, първоначално в зимни култури, а по-късно и в пролетни форми на културни житни растения. Оттук земеделието се е разпространило в Северен Кавказ².

В днешно време, в условията на задълбочаване на интеграционните процеси, ролята и значението на Грузия в сближаването на кавказките народи и на страните, граничещи с този регион, стават все по-актуални. Процесът на гореспоменатото сближаване произхожда от най-древни времена, от епохата на пътя на коприната, но ясно се вижда несъответствието между имперските култури, основани в дисперсивен етап от развитието на човечеството, и качествено новата ситуация през XXI век³. Както се вижда, днес съществуващата социорегулативна култура е напълно неадекватна в условията на трансформирането на човечеството в глобалната взаимозависима система⁴. За промяна на ситуацията е необходима принципно нова база на нормативна цивилизация, съдържаща междуетническите отношения. Включването на Грузия в този процес определя демократичните стъпки към диалог и съпоставимост на културите. Необходимо е също и формиране на обществено-национално мислене и научно-интелектуални традиции, за да се решат “локалните” и “глобалните” задачи. Но на това пречат етноконфликтите, сепаратистките и иредентистките тенденции, които доведоха до перманентна нестабилност в конфликтните региони на Грузия. Затова древните грузински земи Самачабло и Абхазия станаха “горещи точки” не само за Кавказ, но и за

² Дмитриев, В. А., Кавказ как историко-культурный феномен, вклад горцев Северного Кавказа в мировую культуру. Россия и Кавказ, история, религия, культура, С-ПБ., 2003, с. 92-93.

³ Метревели, Р., Кавказская цивилизация в контексте мировых глобализационных процессов, Артануджи, Тбилиси, 2007, с. 3.

⁴ Пак там.

цял свят, което засили интереса на международната общност към този регион.

Евроинтеграционните и глобализационните процеси поставиха на дневен ред проблемите на конкретните цивилизации. Стана ясно влиянието на западните цивилизации върху целия свят, което предизвика противопоставяне на “локалните” и “глобалните” цивилизации. По своите дадености – език, история, религия, традиционно-битова култура и самоидентификация на хората – грузинската цивилизация е уникална. По съдържанието си тази локална култура е съставна част от евроазиатската цивилизация. Но каква е перспективата пред тази цивилизация в XXI век? За разлика от миналото, когато Първата световна война унищожи руската, австро-унгарската, османската, а Втората световна война – британската, японската и съветската империя*, в днешно време започва войната на цивилизациите. Евроатлантическата (западната) цивилизация се сблъсква с цивилизациите на останалия свят. Според предположенията на някои автори това противопоставяне (което има главно идеологически характер и става по мирен начин) може да предизвика гибелта на някоя империя или на цяла цивилизация⁵.

Цивилизацията като източник на глобализационни импулси е обект на глобалната история, която въз основа на собствените си ценности има собствена представа за глобализацията⁶.

Една конкретна цивилизация не може да се адаптира към глобалните версии на цивилизацията, но има определен потенциал за културна интеграция.

Грузинската култура е традиционна култура. Така традиционна е и грузинската цивилизация, в която съществена роля играят менталността, духовното състояние и емоциите на човека. Всичко това са значими компоненти на историята.

Държавите и етносите се отнасят внимателно към глобализационните процеси. Това е характерно и за грузинците. Решението на глобалните проблеми (екологичната безопасност, тероризма, наркобизнеса) изисква единни действия от страна на международната общественост и на различните държави. В този план една отделно взета

* Твърдението, че Втората световна война унищожи и съветската империя е спорно. То може да се приеме, само ако Студената война се счита за част от Втората световна война, респективно за неин финал. (бел. ред.)

⁵ Валлерстайн, И. М., Анализ мировых систем и ситуация в современном мире, С-ПБ, 2001, с. 48-53.

⁶ Метревели, Р., Кавказская цивилизация в контексте мировых глобализационных процессов, Артануджи, Тбилиси, 2007, с. 34.

държава е безсилна. Интернационализацията на трудовата дейност активизира междудържавните отношения в сферата на търговията, икономиката и финансите. Опасността от глобална ядрена катастрофа предизвиква интеграционни процеси, което на свой ред в определена степен трансформира външната политика на едни или други страни.

Глобализационните процеси показват и негативни резултати: икономическото противопоставяне на развитите и развиващите се страни предизвиква антиглобалистически настроения. Създава се впечатление, че водещите страни не са заинтересовани от икономическото развитие на т.нар. страни от третия свят, тъй като те представляват един пазар за реализация на излишната продукция и затова в тях не се провеждат адекватни реформи за развитие на културата, на образованието и на различни отрасли на фундаменталната наука. Всичко това предизвиква негативното отношение на населението към глобализационните процеси. Това се случва и в Грузия, още повече, че в настоящия момент е нарушена териториалната цялост на страната, съществува опасност от потенциален конфликт, има голямо количество бежанци и насилствено изселени лица. Всичко това активизира борбата за запазване на мира. Съответно се активизира и дипломатията. Особено значение придоби народната дипломатия.

Глобализационните и евроатлантическите процеси засегнаха такива деликатни въпроси като междуетническите отношения, вътрешноетническите и социално-икономическите процеси, традиционното право, бита, културата и т.н. От една страна, тези процеси протичат във вътрешността на Грузия, където всяка етническа група има общогрузински характер, а от друга, горепосочените процеси имат място и в общокавказкото пространство. Несъмнено в посткомунистическото пространство кавказкият регион се характеризира с религиозно-етническа пъстрота и неравенство в социално-културното развитие. В течение на дълъг исторически период тук често е имало вътрешнокавказки проблеми. Затова гарантирането на мира в Кавказ винаги е било важна задача⁷.

Под влиянието на външни фактори горепосочените евроатлантически процеси се развиват още по-интензивно. Те от една страна, обогатяват вътрешния живот на един или друг етнос, но от друга, предизвикват уеднаквяване и изчезване на традициите и обичаите. Съществува също и преиначаване на националните традиции, което проф.

⁷ Метревели, Р., Болоташвили, Г., Для изучения истории грузинской дипломатии, грузинская дипломатия 1, Тбилиси, 1994, с. 5-21.

А. Робакидзе нарича “матѐрая чума”⁸.** Обаче в епохата на глобализация на преден план излиза значението на икономическите фактори.

Под влиянието на посочените фактори (предизвикани от глобализацията) ние губим доста феномени, които са се формирали в течение на векове и днес имат жизнено важно значение. От производител на продукцията селото се превърна в потребител. Селяните заминават за градовете в търсене на работа. Много от тях отиват в бюрата по труда на чужди държави. Изчезнаха градината, животните, домашните птици, традиционните отрасли и уникалните домашни култури, които са били основа на икономиката на такова древно огнище на земеделието и скотовъдството като Грузия. Традициите и обичаите изчезнаха или се промениха. От тази гледна точка съществува голям дисбаланс дори между историко-етнографските краища на Грузия. Разрушена е онази позиция на единните ценности, на която се е базирала грузинската традиция. Всеки, който не го мързи да импровизира, се намесва в тази сфера. Да вземем например отделен компонент от националната траурна традиция, т.нар. “погребална индустрия”, придружавана от вредната практика за скъпи гробове, венци и паметници, което е неприемливо за грузинския човек, характеризиращ се с традиционна скромност. Древната традиция забранява скъпоструващите нетрадиционни паметници, но посочената трансформация е малко свързана с процеса на евроатлантическа интеграция.

Евроатлантическите процеси засегнаха и въпросите за взаимоотношенията между религията и държавата. Толерантността, която е значително постижение на демокрацията, от древни времена е била характерна за грузинската държава от гледна точка на отношенията с други нации, но интензивно и безконтролно започна да се разпространява сектантството, което може да е незначително за западните страни, но е пагубно за полиетническа и поликонфесионална Грузия. Особена острота този проблем придоби в отношенията на населението в Аджария. В продължение на векове Аджария се е намирала под османско иго. Религиозната политика на османските власти е допринесла за ислямизацията на аджарското население. Днес различни религиозни организации и отделни лица търсят опора в Аджария. С тази цел те изпращат мисионери, финансират ги и ловко използват тежката социална ситуация за купуване на човешки души. Те изпращат деца в религиозни

⁸ Робакидзе, А., Для сохранения национальных традиции, Коммунист Грузии, №6, 1981, с. 27-28.

** “Матѐрая чума” (от руски език) – силна болест, голяма промяна, основна промяна. (бел. ред.)

училища в Турция, след което им дават образование в престижни учебни заведения. Всичко това се прави с цел по-късно тези лица да се внедрят в държавните структури на Грузия и да провеждат религиозна политика спрямо съседните страни. Част от горепосочените лица остават да живеят в чужбина. Може да се каже, че това е продължение на доброволното мухаджирство^{***}. Ясно е, че по този въпрос държавата не може да направи нищо. Влиянието на външната идеология не беше оценено достатъчно. Затова много хора живеят в чужбина. Трябва да отбележим, че дейността на нуристите и суюлейманистите в самата Турция е забранена, а в Грузия, неизвестно защо, те действат свободно. Те проникват навсякъде, където позициите на държавата са отслабени. Такава обстановка влияе негативно на националното самосъзнание на мюсюлманското население на Грузия, появило се тук заради тривековното господство на османците. Ситуацията се усложнява от различни религиозни секти (баптисти, свидетели на Йехова...), които насаждат в съзнанието на вярващите космополитизъм. В определен смисъл се създава опасност от “колизия на цивилизацията”, т.е. опасност от “мирно сблъскване” на исляма и мюсюлманските секти, от една страна, и християнството (православие, католицизъм) и християнските секти, от друга. Това няма да бъде съпроводено от военни операции, но такова противопоставяне може да има място дори в локалния ареал.

Изход трябва да се търси в сближаването и консенсуса на етическите позиции и моралните ценности на етническите групи. Важно е да се отчете и етнопсихологическата и политическата специфика на отделните страни и народи. Тоталният морален консенсус не трябва да се подразбира като заличаване на национални традиции и толерантност по отношение на антидържавните, политическите и религиозните групи, което е особено опасно за такива малки и етнически пъстри страни като Грузия. Затова някои общопризнати стандарти не могат да имат всеобщ характер. Търсенето на уникален феномен не бива да е в ущърб на националното съзнание. В общопризнатите стандарти трябва да се подразбират морално-нравствени, етични и философски норми. В такъв смисъл е възможен и консенсус. Между другото различните религиозни направления дават възможност за такъв “минимален консенсус”. Като илюстрация можем да назовем някои норми, съдържащи се във всяка религиозна традиция, които условно можем да наречем златни правила за взаимоотношение и хуманност.

*** Мухаджирство – масово и целенасочено преселване на мюсюлмани в мюсюлманска държава от немюсюлманска, където мюсюлманите са малцинство или най-често стават малцинство в резултат на военни действия и не желаят да се примирят с положението си на религиозно малцинство. (бел. прев.)

В частност според конфуцианството (551-489 г. пр. н. е.) не бива да правиш на другите това, което не искаш да правят на теб; равин Хелел постановява: “Не постъпвай с другите така, както не искаш другите да постъпват с теб.” Ислямът признава за вярващ този, който желае на брат си това, което желае за самия себе си. Това признават и християнството, будизмът и индуизмът⁹. Обществената традиция познава много такива максими, но в условията на свръхнационална, свръхкултурна, трансрелигиозна и трансетническа правова структура глобалната перспектива трябва да разбира запазването на многостранността на света, защото точно в това е същността на бъдещето на този свят.

Днес азиатският свят се отнася с разбиране към Запада, съгласява се с модернизацията и с трансформацията, но гледа скептично на западната ценностна система. Когато един млад американец е имал хулигански прояви в Сингапур и са го осъдили на бой с камшик, половината американска преса обяви тревога. Сингапур се реваншира, като посочи конкретни цифри (в САЩ, където от 1960 г. населението се е увеличило с 41 %, престъпленията с употреба на сила са нараснали с 560 %, разводите – с 300 %, а броят на самотните майки – с 41 %) и заяви, че сингапурците не искат да приемат такъв “западен” морал. Подобни заявления направиха и японците¹⁰. Но не става дума за отделните конкретни въпроси – ще приемат ли грузинците европейския индивидуализъм, пренебрегването на общественото мнение, безкрайната свобода, или ще съхранят фундаменталните кавказки ценности: преданост към семейното огнище, гостоприемство, дружба, привързаност към традициите, грузинските обичаи като сватба и т.н. Западът е длъжен да се отнася с разбиране и уважение към специфичните кавказки ценности, които трябва да се разглеждат в контекста на задълженията на човека. Разглеждането на правата и задълженията в един контекст допринася за релативизацията на западните и азиатските ценности.

Ние естествено разбираме, че не съществува готова рецепта за решение на проблемите на противопоставянето на “глобалните” и “локалните” цивилизации, но заедно с евроинтеграционните процеси трябва да се намери обществено-базов консенсус, безусловна вяра, без които съвременният плурализъм може да се превърне в разрушителна сила.

Превод: Златка Гергинова

⁹ Ганс Кюннг, *Мировая нравственность для мировой политики и мировой экономики*, перевод З. Абашидзе, с. 134.

¹⁰ Пак там.